

SERÎ ES-SEKATÎ: HAYATI VE BAZI TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Hamide Ulupınar*

Özet

Bu çalışmada tasavvufî kavramların yeni oluştuğu III/IX. asırda Bağdat'ta yaşamış olan Serî es-Sekatî'nin hayatını ve tasavvufî görüşlerini ele alacağız. İki bölümden oluşan çalışmanın I. bölümünde Serî es-Sekatî'nin hayatı, ilim tahsili, tasavvufa intisâbı, şeyhleri ve müridleri, vefatı; II. bölümünde ise tasavvufî görüşleri; tasavvufî ahlâkla ilgili kavramlar, seyru sülûkla ilgili kavramlar, mârifet ve varlıkla ilgili kavramlar olmak üzere üç kısımda incelenecektir. Biyografi yazarlarına göre zühd sahibi olmasının yanında, yaşadığı asırda ilk defa tevhîdin hakîkati, haller ve makamlar konusunda konuşan, verâ konusunda çok hassas olmakla bilinen Serî es-Sekatî, kendisinden sonra pek çok sûfîyi etkilemiş ve tasavvuf tarihinde "ser-halka" olarak nitelendirilen Cüneyd-i Bağdâdî'nin yetişmesinde önemli katkıları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Serî es-Sekatî, Tasavvuf, Bağdat, Tevhid, Cüneyd-i Bağdâdî.

Sari al-Saqati: His Life and Mystical Views

Abstract

In this study we will deal with life and mystical views of Sari al-Saqati who lived in Baghdad in III/IX. century when mystical terms newly occurred. In the first part of study the life of Sari al-Saqati, his scholarship training, his attendance to sufism, his sheikhs and disciples, his death will be examined while in the second part his mystical views will be examined in three sections which are the terms related to sufic ethics, the terms about sayr-suluk (sufis' educational stages) and the terms about gnosticism and existence.

---

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (hamideulupinar@gmail.com).

According to the biographers besides having ascetism, Sari al-Saqati who was the first one to talk about the reality of tawhid, states and positions in his own era and who is known to be very sensitive about vera, had influenced many sufis after himself and had significant contributions in disciplining Junayd al-Baghdadi who is qualified as "sar-halka" in the history of sufism.

Key Words: Sari al-Saqati, Sufism, Baghdad, Tawhid, Junayd Baghdadi.

Giriş

Tasavvuf tarihinde yüzyıllar boyu kendilerine bağlanılan büyük mutasavvıfların yetiştiği önemli bir dönem olan h. III-IV. asırlar; İslam siyâsî, ictimâî ve ilimler tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır. Abbâsi devletinin gelişme dönemi sayılan bu asırlar, Bağdat ve çevresinin ilim merkezi haline geldiği, muhtelif kavim ve kabilelerin birbiriyle tanışıp kaynaştığı ve farklı kültürlerin buluştuğu bir dönemdir. Mâtürîdîlik ve Eş'arîlik gibi Ehl-i Sünnet, kelam mezhepleri, Hanefiyye, Mâlikiyye, Şâfiyye ve Hanbeliyye gibi amelî mezhepler, Bâtînilik ve Karmatîlik gibi bâtil cereyanlar ve ardından felsefî akımlar hep bu asırda ortaya çıkmışlardır. Bu asırlarda Şia'nın da belli ölçüde teşkilatlanmış olduğu hesaba katılırsa bu yüzyıllar siyasî, içtimâî ve dînî açıdan son derece hareketli bir dönemdir.

Bu asırlar; tasavvufun fıkıh, kelam ve hadis gibi ilimlerden ayrılıp inkişâf ettiği tekâmül devresidir.¹ H. I. ve II. asırlarda genel olarak cehennem korkusu, cennet ümidi ve Allah'ın rızâsını kazanma düşüncesine dayanan bir zühd hayatı yani zâhirî ibâdet, riyâzet ve mücâhedeler şeklinde kendini gösteren tasavvufî hayat söz konusu iken; h. III. ve IV. asırlara gelindiğinde zâhidâne yaşantının yanı sıra giderek dıştan içe yönelmiş, zâhirden bâtına intikâl etmiş, ruh tasfiyesi ve Allah'a vusûlü gâye edinmiş bir tasavvufî yönelişten söz edilebilir. Bu hâliyle tasavvuf, psikolojik bir özellik kazanmış ve insan ruhunu değişik boyutlarıyla tetkik ederek rûhen kemâle ermenin yolları araştırılmaya başlanmıştır. Tasavvufun ana konularının tespit edildiği bu yeni dönemde sûfîler, toplum içerisinde müstakil bir sınıfı temsil eder hâle gelmiştir.²

¹ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikâtlar*, İstanbul: Ensar nşr., 2002, s. 109.

² Türer, Osman, *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Sehâ nşr., 1998, s. 82.

Mısır, Nişabur, Şam ve özellikle de Bağdat, tasavvuf ekollerinin oluştuğu merkezlerdir. Asırlar boyu İslam devletinin pây-i tahtı olan Bağdat, aynı zamanda ilim ve kültür merkezi olma özelliğine sahip bulunduğundan, tasavvufun en büyük temsilcileri ve eser sâhibi sûfileri burada yetişmiştir.³ Tevhid ve takvânın hakikatinden bahseden sûfilerin ilki olan Serî es-Sekatî de Bağdat'ta yaşamış ve tasavvufun temellerinin belirlenmesine katkıda bulunmuştur.

I- SERÎ ES-SEKATÎ'NİN HAYATI

A) İsmi, Doğum Yeri ve Tarihi

Ebu'l-Hasan Serî⁴ b. Mugalles es-Sekatî (v. 253/867),⁵ Cüneyd-i Bağdâdî'nin (207-298/822-910) dayısı ve şeyhi, Ma'rûf el-Kerhî'nin (v. 200/815) de mürîdi olmakla meşhurdur.⁶ Bağdat'ın Kerh semtinde doğmuştur ama doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kaynaklarda Bağdat'ta yaşadığı rivâyet edilen Serî es-Sekatî'nin hayatı ile ilgili detaylı

³ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 116.

⁴ "Serî" kelimesi şeref, asalet ve kerem sahibi veya hurmalığa giden ark suyu anlamına gelmektedir. (Firûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûs Tercemesi)*, trc.: Âsım Efendi, İstanbul: Matbaa-i Bahriye, 1305, III/69; Yazıcı, Tahsin, "Serî-üs-Sakatî", *İA*, İstanbul 1966, c. X, s. 520).

⁵ Sülemî, Ebû Abdurrahmân, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, thk.: Nüreddin Şerîbe, Beyrut: Mektebetü'l-Hancî, 1969, s. 48; İsfehânî, Ebû Nuaym Ahmed, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, 1967, c. X, s. 119; Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, şrh ve tkd.: Nevâf el-Cerrâh, Beyrut: Dâr Sedâr yay., 2001, s. 278 (*Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, trc.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 1999, s. 100); Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân, *Sıfatü's-Safve*, nşr.: İbrahim Ramazan-Saîd el-Lahhâm, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1979, c. I-II, s. 242; İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed, *Vefâyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâ'iz-Zamân*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut: Dâru Sâdır, 1969, s. 357; İbnü'l-Mülakkın, Sirâceddîn Ömer b. Ali, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, thk.: Nüreddin Şerîbe, Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1986, s. 120; İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felah Abdülhay el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zehab fi Ahbâri men Zeheb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979, s. 127.

⁶ Attâr, Feridüddîn, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, çev.: Süleyman Uludağ, Bursa: Erdem yay., 1984, s. 363; Eflâkî, Ahmed, *Âriflerin Menkibeleri*, trc.: Tahsin Yazıcı, Ankara: MEB yay., 1953, s. 696; Câmî, Abdurrahmân, *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*, (trc. ve şrh: Lâmiî Çelebi), haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Nur yay., 1980, s. 106; Şa'rânî, Abdülvehhâb, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, çev. Abdülkâdir Akçipek, İstanbul: Erkam yay., 1986, c. II, s. 282; Münâvî, Abdürraûf, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, thk.: Abdülhamîd Sâlih Hamdan, Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye lî't-Türâs, ts., c. I, s. 146; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zehab*, s. 127; Vassâf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Sehâ nşr., 1990, c. I, s. 55.

bilgiler bulunmamaktadır. Künyesi “Ebu’l-Hasan” olmasından hareketle Hasan isminde bir oğlu olduğunu düşünsek de sadece İbrahim isminde bir oğlu olduğu belirtilmiştir.⁷

Bağdat pazarında hurda sattığı bir dükkanı olduğu rivayet edilmiştir.⁸ Nisbesi olan “es-Sekatî” kelimesi de eski eşya satıcısı anlamına gelmektedir.⁹

B) İlim Tahsili, Tasavvufa İntisâbı, Şeyhleri ve Müridleri

Serî es-Sekatî'nin ilim tahsili konusunda kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamakla birlikte, hadis öğrenmek için Mekke'ye¹⁰ uzanan yolculuklar yaptığından bahsedilmiştir. Fudayl b. İyâz (v. 189/803), Hüseyim b. Beşîr (104-183/722-799), Ebû Bekir Ayyâş (v. 193/809), Ali b. Gurâb, Yezîd b. Hârûn (118-206/736-821)¹¹ ve Yahyâ b. Yemân'dan hadis okuduğu rivayet edilmiştir.¹²

Bağdat'tan kuzey bölgelerine yaptığı seyahatler sırasında birçok sûfî ile tanışma imkânı bulmuştur. Abadan'da Basra tasavvuf ekolüne mensup sûfilere ait bir zâviyede riyâzete girmiştir. Yolculuk sırasında karşılaştığı Ali el-Cürcânî'nin tavsiyesi üzerine Suriye'ye gitmiş, bir süre Dimeşk, Remle, Kudüs¹³ ve Tarsus'ta ikâmet etmiştir.¹⁴ Altmış yaşlarında Rumlulara karşı savaşa katıldıktan sonra¹⁵ 218/833 yılında Bağdat'a yerleşmiş ve hayatının sonuna kadar burada yaşamıştır.¹⁶

⁷ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 122.

⁸ Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî, *Keşfü'l-Mahcûb*, thk.: İsmâd Abdülhâdî Kandil-Emin Abdülmeccîd Bedevî, Beyrut: Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1980, s. 322 (*Keşfu'l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 1996, s. 209); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 363.

⁹ Firûzâbâdî, *Kâmus*, III/69.

¹⁰ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 120.

¹¹ Bağdâdî, Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-Arabî yay., ts., c. IX, s. 187; Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk.: Şuayb el Arnavûd-Muhammed Naîm el-Araksûsî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1983, s. 175; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 416.

¹² Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, s. 187.

¹³ Uludağ, Süleyman, “Serî es-Sakatî”, *D.İ.A.*, İstanbul 2009, c. XXXVI, s. 564.

¹⁴ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 120; İbnü'l-Cevzî, *Sifatü's-Safve*, s. 245; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 123.

¹⁵ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, s. 188, 190.

¹⁶ Uludağ, “Serî es-Sakatî”, s. 564.

Dönemin sûfîlerinden Hâris el-Muhâsibî (v. 243/857)¹⁷ ve Bişr-i Hafî'nin (v. 227/841)¹⁸ sohbetinde bulunmuştur ama şeyhi Ma'rûf el-Kerhî'dir (v. 200/815).¹⁹ Kaynaklarda Serî es-Sekatî'nin tasavvufa intisabı hakkında birkaç farklı rivâyet şöyledir:

1- Serî es-Sekatî'ye tasavvufa nasıl girdiği sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: “Bir gün pazarda alışveriş yaparken Ma'rûf el-Kerhî, bana yetim bir çocuk getirdi ve giydirmemi istedi. Çocuğu aldım ve giydirdim. Ma'rûf, bu duruma çok sevindi ve “Allah seni dünyadan nefret ettirsin, içinde bulunduğun durumdan rahata kavuştursun” diye duâ etti. Dükkândan ayrılırken dünyadan daha çok nefret ettiğim bir şey yoktu. Şimdi içinde bulunduğum hallerin hepsi; Ma'rûf'un duâsının bereketidir.²⁰

2- İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201) ve Münâvî (v. 1031/1622), Serî es-Sekatî'nin zühde yönelişinin sebebi olarak şu olayı naklederler: Bir gün Serî'nin dükkânının önünden bir câriye geçerken kabını düşürür ve kap kırılır. Serî es-Sekatî, kabın yerine kendi dükkânından bir şey verir. Olayı gören Ma'rûf, çok şaşırır ve “Allah seni dünyadan nefret ettirsin” diye duâ eder.²¹

3- Tasavvuf'a intisabı ile ilgili bir diğer rivâyet ise şöyledir: “Bir gün Serî es-Sekatî'ye “dükkânın yandı” derler. Serî: “Ben zâten dükkân kaygısını kafamdan çıkarmıştım” diye cevap verir. Daha sonra bakarlar ki dört tarafında bulunan dükkânların hepsi yandığı halde onun dükkânı yanmamıştır. Serî es-Sekatî, bu durumu görünce “elhamdülillâh” der, sonra bu sözden pişmanlık duyup sahip olduğu her şeyi fakirlere bağışlar ve tasavvuf yolunu tercih eder. Ama yine de kendi mallarının zarar

¹⁷ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 106.

¹⁸ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364.

¹⁹ Hucvirî ve Attâr, Habîb er-Râî'yi Serî'nin şeyhi olarak nakletseler (bkz.: Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 322 (trc.: s. 209); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 363-364) de Serî, Habîb er-Râî'nin vefat tarihi olan 130/747 yılında daha doğmamıştır. Daha fazla bilgi için bkz.: Hulvî, Mahmud Cemâleddin, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemazât-ı Ulviyye*, haz. Mehmet Serhan Taysî, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yay., 1993, s. 168.

²⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 278 (trc.: s. 100); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364; İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-A'yân*, s. 357; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 120.

²¹ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, s. 242; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 416.

görmeyişine sevinip “elhamdülillâh” dediği için ömrünün sonuna kadar pişmanlık duyar ve “estağfirullâh” çeker.²²

Serî es-Sekatî'nin rivâyetler farklı olsa da tasavvufa intisâbındaki ortak noktalar; muhtaç insanlara yardımda bulunması, şeyhinin duasını alması ve içinde bulunduğu hali -nefsine pay çıkarmaksızın- üstâdının duâsının bereketi olarak görmesidir.

En meşhur müridi tasavvuf tarihi açısından son derece önemli bir sûfî olan yeğeni Cüneyd-i Bağdâdî'dir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin hocasının hayatı ve tasavvufî görüşlerinin aktarılmasında büyük katkıları olmuştur. Ayrıca Ebu'l-Abbâs b. Mesrûk, İbrâhim el-Muharremî²³, Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî (v. 295/907)²⁴ ve Bağdat'taki şeyhler Serî es-Sekatî'nin sohbetinde yetişmiştir.²⁵ Buradan hareketle o dönemde İslam'ın önemli merkezi kabul edilen Bağdat'taki tasavvuf anlayışının oluşmasında Serî es-Sekatî'nin gerek yetiştirdiği öğrencileri gerekse de fikirleri vasıtasıyla büyük katkıları olduğunu söyleyebiliriz.

C) Vefâtı

Serî es-Sekatî'nin ölmeden önceki son anlarını müridi Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatmaktadır:

“Serî hastalanınca ziyaretine gittim. Elime bir yelpâze alıp kendisini serinletiyordum. Serî:

- Cüneyd! Bırak onu! Çünkü ateş rüzgârdan daha hızlıdır. İçi yananın dışına yelpâze ne yapsın! dedi.

- Halin nasıl? diye sordum.

- Hiçbir şeye gücü yetmeyen başkasının mülkiyeti altında bir kul!²⁶ (nasıl olur?)” dedi.²⁷

- Peki vasiyet etmez misin? dedim.

- Şerhlerle sohbet etmekten sakındığın gibi seni Hak'tan alıkoyan hayırlı kimselerin sohbetinden de sakın, dedi.²⁸

²² Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 322 (trc.: s. 209); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364.

²³ Zehebî, *Siyer*, s. 175; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 416.

²⁴ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 293 (trc.: s. 119); Zehebî, *Siyer*, s. 175.

²⁵ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 48; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 363; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 282.

²⁶ Nahl, 16/75.

²⁷ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 374

Şayet bu sözü daha evvel söyleseydin senin sohbetinde bile bulunmazdım, dedim. Sonra Serî, Hakk'ın huzuruna kavuştu."²⁹

Serî es-Sekatî 98 yıl yaşamış³⁰ ve Bağdat'ta 251/865,³¹ 253/867,³² 256/869,³³ 257/870³⁴ tarihinde, Ramazan ayının birinci günü³⁵ sabah ezanından sonra vefat etmiş, ikindi namazından sonra defnedilmiştir.³⁶ Kabri sâlih ve evliyâların bulunduğu Şûnîziyye mezarlığındadır.³⁷

II- SERÎ ES-SEKATÎ'NİN BAZI TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde, Serî es-Sekatî'nin ilk dönem tasavvuf kaynaklarında geçen sözlerini esas alarak görüşlerini sunmaya, değerlendirmeye çalıştık. Sadece herhangi bir bölüm içinde zikredilemeyecek veya kendisi bir başlık altında irdelenecek kadar geniş içeriği olmayan muhtelif konulardaki birkaç sözü makale kapsamı da dikkate alınarak içeriğe alınmamıştır.

A) Tasavvufî Ahlâkla İlgili Kavramlar

1- Tasavvuf-Sûfî

Serî es-Sekatî, tasavvufî kavramların yeni şekillendiği bir dönemde yaşamıştır. Herkes kendi haline, içinde bulunduğu duruma göre bir tasavvuf tanımı yaptığı için zaman zaman bir takım yanlış anlamalar ol-

²⁸ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 129; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 250; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 164; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 107; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 420.

²⁹ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 374.

³⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 100); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 248; Menûfî, Seyyid Mahmud Ebu'l-Feyz, *Cemheretü'l-Evliyâ*, Kâhire 1967, s. 144. (Hilyetü'l-Evliyâ ve Sefîne-i Evliyâ'da Serî'nin 70, Tabakâtü'l-Evliyâ'da ise 78 yıl yaşadığı rivâyet edilmiştir. Ancak kaynakların çoğu 98 yaşında hemfikir olduğu için biz de bunu tercih ettik).

³¹ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 48; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 282; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 146; Câsim, Azîz es-Seyyid, *Mutasavvifetü Bağdâd*, Beyrut: el-Merkezü's-Sekafiyyî'l-Arabî, 1997, s. 130.

³² Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 278; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 106; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, s. 192; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, s. 127.

³³ İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-A'yân*, s. 359.

³⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 100.

³⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 55.

³⁶ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, s. 192.

³⁷ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, s. 192; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 282.

muştur. Bu duruma son vermek için o dönemin problemlerini de dikkate alarak Serî es-Sekatî, tasavvufu şu şekilde tanımlamıştır:

-Sûfinin mârifet nûru verânın nurunu söndürmez.

-Sûfî, kitap ve sünnetin zâhirine aykırı düşecek bâtinî bir ilimden söz etmez.

-Sûfinin kerâmetlere sâhip oluşu Allah'ın mahremiyet sırlarını ifşâ etmesine yol açmaz.³⁸

Serî es-Sekatî, bu tanımla aslında o dönemde tasavvuf adına yapılan hatalara da dikkat çekmekte ve olası yanlış anlamaların önüne geçmek istemektedir. Sûfinin mârifete ulaşmasının, onun haramları yapabilmesi gibi şeriatın temellerinden ayrılmasını gerektirmeyeceğini belirtmektedir. Ona göre sûfî, Allah'a kavuşur ama hiçbir zaman kitap ve sünnete aykırı olabilecek durumların, düşüncelerin içinde yer almaz. Kerâmet sahibi olur ama Allah'ın sırlarını ehli olmayana ifşâ etmez.

2- Tövbe

Kelime olarak "dönmek" anlamına gelen tövbenin ıstılâhî anlamı insanın yaptığı bir yanlıştan pişmanlık duyup, yaptığı yanlışı terk ederek aynı hatayı bir daha yapmamak üzere Allah'a söz vermesi, günahının bağışlanması için istiğfâr etmesidir.³⁹ Tövbe, tasavvufta sâliklerin ilk makâmıdır. Günahlarından, kötü vasıflarından kurtulan sâlik, iyiye, Hakk'a yönelebilir. Bu konuyla ilgili olarak Cüneyd-i Bağdâdî şöyle bir olay rivâyet etmektedir: "Bir gün Serî'nin yanına gittim. Onun biraz düşünceli olduğunu gördüm. 'Ne oldu?' diye sordum. Şu cevabı verdi: 'Yanuma gelen bir delikanlı benden tövbenin ne olduğunu îzah etmemi istedi. Günahını unutmaman diye cevap verdim.' Genç itiraz etti. 'Hayır. Belki tövbe, günahını unutmaktır' dedi.⁴⁰ 'Benim kanaatim de o gencin kanaati gibidir.' deyince Serî, bunun nedenini sordu. Ben de 'Allah beni cefâ halinden vefâ haline nakletse safâ halinde cefâyı hatırlamak cefâ olmaz mı?' dedim. Bunun üzerine Serî, sükût etti."⁴¹

³⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 100); İbn Hallikân *Vefâyâtü'l-A'yân*, s. 358; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, s. 127; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 144.

³⁹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 49-50 (trc.: s. 187-188).

⁴⁰ Burada bahsi geçen genç Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'dir. [bkz.: Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 52 (trc.: s. 190)].

⁴¹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 52 (trc.: s. 190).

Yukarıdaki rivayet dikkate alındığında Serî es-Sekatî, tövbeyi günahı fark etmek, günahı unutmamak şeklinde yorumlarken; mürîdi Cüneyd-i Bağdâdî günahını unutmak, bir daha hatırlamamak üzere günahı terk etmek olarak yorumlamıştır. Aslında Serî, kişinin günahından kurtulması için tövbenin farkındalık ve pişmanlık aşamasının önemini vurgulamış, mürîdi ise yaptığı günahı unutmamanın daha önemli olduğuna dikkat çekmiştir ki aslında bunların tamamı tövbenin biri diğerine tercih edilmez/vazgeçilmez aşamaları, boyutlarıdır.

3- Kitap ve Sünnete Bağlılığı, İbâdete Düşkünlüğü

Serî es-Sekatî, tasavvufa girmeden önce hadis okumuştur ve bu hususun önemine sohbetlerinde sıklıkla değinmiştir. Nitekim ona göre, bir kimse önce zâhitlikle işe başlar sonra hadis tahsil ederse ayağı sürçer; ama önce hadis tahsil eder, sonra zühde intisâb ederse ayağı sağlam basar.⁴² Bu sebeple kişi önce ilim öğrenmeli sonra amel etmelidir. Serî es-Sekatî, halkın en anlayışlı olanını Kur'an'ın esrârını anlayan ve bu esrar üzerine düşünüp taşınan olarak değerlendirmiş,⁴³ sünnet dâhilinde işlenen az iş, bidatle yapılan çok amelden hayırlıdır diyerek, takva ile olan amelin azımsanamayacağını⁴⁴ ifade etmiştir. Zaten ona göre farz ibâdetlerin vaktini geçirip nâfilelerle uğraşmak ve kalbin icâbet etmediği sadece bedenle yapılan ameller, Allah'a yaklaştırmayıp bilakis ondan uzaklaştırır.⁴⁵ Şu halde Serî es-Sekatî ibâdetlerin manevi boyutuna dair bi vurguda bulunmaktadır. Ona göre kul: dinini, hevâ ve hevesine tercih etmedikçe kâmil olamaz; hevâ ve hevesini dinine tercih etmedikçe de asla mahvolmaz.⁴⁶

Serî, ilme çok önem vermiştir ama "İlmiyle çalım satanın hasenâti seyyiât sayılır⁴⁷ diyerek ilmi amele vasıta olarak görse de ilmiyle gurura kapılan kişinin yaptığı iyiliklerin kötülük sayılacağını ifade etmiştir. Bir gün Serî es-Sekatî, Cüneyd'e "Duyduğuma göre câmide bir cemaat senin

⁴² Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 55; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 129; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 246.

⁴³ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 372.

⁴⁴ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 52; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 244.

⁴⁵ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 124; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 247; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 285; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 145.

⁴⁶ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 55; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 129; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 245.

⁴⁷ Tûsî, *el-Lüma'*, s. 188.

etrafını çevreleyip oturuyormuş öyle mi?" diye sorar. Cüneyd: "Evet onlar benim ihvânım: onlarla ilmî müzâkerelerde bulunuyor ve karşılıklı birbirimizden istifâde ediyoruz" cevabını verir. Serî: "Heyhât ey Cüneyd! Sen orayı tembelhâne yapmışsın.⁴⁸ Sözü işine uygun olmayan bir sürü kimse vardır. Ama işi sözüne uyan ne kadar azdır"⁴⁹ diyerek burada ilmî müzâkerede bulunmanın yanlışlığını değil ilmin amele dönüşmemesini eleştirmiştir.

Amele verdiği önemi sadece başkalarına tavsiye etmekle kalmamış kendisi bizzat uygulayarak döneminde ibadetiyle mâruf olmuştur. Nitekim kaynaklara göre Serî es-Sekatî, ibâdete çok düşküdü ve "Bir rekat namaz yedi yüz gümüşten daha hayırlıdır"⁵⁰ diyerek dükkanında işi bırakıp saatlerce namaz kılar, ibâdetle meşgul olurdu. Cüneyd-i Bağdâdî: "Serî'den daha âbit birini görmedim, ölüm döşeğine yatması hariç doksan sekiz yaşına geldiği halde uzanıp yattığı görülmemiştir,⁵¹ ama yine de Serî 'Genç arkadaşlarım! Benim yaşıma gelmeden evvel çok çalışınız. Yoksa benim gibi zayıflar, amel ve ibadette kusur edersiniz.' derdi. Oysa Seri, bu sözleri söylediği zaman hiçbir genç ibâdetle ona yetişemiyordu,"⁵² demiştir.

Bu kadar çok ibadet etmesine rağmen yine de ameline güvenmez ve "yaptığım işlerden dolayı Allah'ın yüzümü karartacağından korktuğum için acaba kararmış mıdır, endişesi içinde bir günde defalarca burnuma baktığımı olur.⁵³ Kabrim nâşımı kabul etmez diye Bağdat'tan başka bir memlekette ölmek istiyorum."⁵⁴ der, çoğu zaman ağlar ve şöyle niyâz ederdi:

⁴⁸ Tûsî, *el-Lüma'*, s. 187.

⁴⁹ Sülemî, *Tabakâtü's-Sâfiyye*, s. 53; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 371.

⁵⁰ İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 1632; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zehab*, s. 127.

⁵¹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 100); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 248; Zehebî, *Siyer*, s. 186; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zehab*, s. 127; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 144 (İbnü'l-Mülakkın 78, Hüseyin Vassâf ve Abdurrahmân Câmi 70 yıl yaşadığını rivâyet etmiştir).

⁵² Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 54 (trc.: s. 194).

⁵³ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 119; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 101); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 245; Zehebî, *Siyer*, s. 187.

⁵⁴ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 119; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 101); Kelabâzî, Ebû Bekir, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 1992, s. 84; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 374; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 245; Zehebî, *Siyer*, s. 187; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 162.

“Sâlihlerin yolunu şaşırdım, o yola giren de azaldı. Amelleri bir yana attım, artık amel eden de kalmadı. Kimsenin amele rağbet ettiği yok; ben de onlardan biri oldum. Hak bir yana atıldı. Bu işin dersini, ancak dilde okunur görmekteyim. Halbuki bunlar, daha ziyâde kalp işidir. Her kişi bu yolda konuşuyor, dilinden hikmet akıyor, amel nâmına bir şey yok. Artık bu zamanda ruhsat sergisi serildi. Teviller beşiği sallanmaya başlandı. Asiller bundan dolayı iyice bozuldu. Âh bu âlimlerin fitnesinden hâlim ne olacak! Bunlar da gamımı, kederimi artırıyor. Ya hak yolda şaşkınlığın, delillik edenlerin hali ne olur? Onların şaşkınlığı beni ne kadar perişan ediyor.”⁵⁵

Serî es-Sekatî, yukarıda belirtildiği üzere kitab ve sünnete son derece bağlı, ölüm anına kadar ayaklarını uzatarak yatmamış, ömrünü ibadetle donatmış biridir. Buna rağmen ameline güvenmemiş, Allah’a lâyük bir kul olamadım endişesi içinde hayatını sürdürmüştür.

4- Verâ

Kaynaklara göre zühd sahibi olmasının yanında, yaşadığı asırda Bağdat’ta tasavvufî hakikatlerden ve tevhîdden ilk olarak bahseden,⁵⁶ ilk defa halleri geniş olarak anlatan ve makamları tertip etmeye çalışan⁵⁷, verâ sâhibi biri⁵⁸ olarak nitelenen Serî es-Sekatî, verâ konusunda son derece titizdir. İnsanın kendini Allah’tan uzaklaştıracak her şeyi terk etmesi gerektiğini söylemiştir. Ona göre üç türlü iş vardır:

-“Sence doğruluğu apaçık olan iş; onu yap.

-Yanlılığı âşikâr olan iş; ondan kaçın.

-Sana şüpheli gelen iş; orada dur ve onu Allah’a havâle et. Delîlin Allah olsun. Kendini dâimâ Allah’a muhtaç bil ki ondan başkasına ihtiyacın olmasın.”⁵⁹

Serî es-Sekatî, Ahmed b. Hanbel’in (v. 241/855) ifade ettiği üzere “helal lokma konusunda titizliğiyle tanınan şeyh”⁶⁰ olarak şöhret olmuş-

⁵⁵ Şa’rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 285

⁵⁶ Sülemî, *Tabakâtü's-Süfiyye*, s. 48; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 363; Şa’rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 282; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 144.

⁵⁷ Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 322 (trc.: s. 209).

⁵⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 278 (trc.: s. 100); İbnü'l-Mülakkin, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 120; İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-A'yân*, s. 357; Şa’rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 282.

⁵⁹ Sülemî, *Tabakâtü's-Süfiyye*, s. 52.

⁶⁰ İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 130; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 246.

tur. Nitekim dâimâ “Üzerimde Allah’a âit sorumluluğu bulunmayan ve yaratıklara âit bir minnet taşımayan bir lokma, âh nerede!”⁶¹ demiştir. O, helal rızıkta şu beş özelliğin olması gerektiğini vurgulamıştır: Kazanılırken günah işlenmez, dilenilerek zillete düşülmez, iş yaparken hile karıştırılmaz, günah olan âletlerin bedeli alınmaz, zâlimlerle muâmele yapılmaz.⁶²

Ona göre fakîrin kalbinin nurlanmamasının nedeni; sözüyle ve işiyle insanları aldatan kimsenin malından yemektir.⁶³ Serî, rızıkını çalışarak kazanmış, alışverişte %5’ten fazla kâr yapmayı uygun görmemiştir. Rivayete göre o, bir defa altmış dinarlık badem almış fakat kısa bir süre sonra badem fiyatları yükselmişti. Bir tüccar gelip bademini satmasını istedi. Seri “olur” deyince tüccar “kaçı” diye sordu. Serî, altmış üç dinara deyince tüccar, ama bugün bademler doksan dinardan satılıyor, dedi. Serî: “Benim kararım her on dinarda yarım dinardan fazla kâr etmemektir. Verdiğim kararı bozmamaya kararlıyım.” dedi. Tüccar da: “Ben de senin malını değerinden az fiyatla satın alamam.” deyince bademleri ne tüccar aldı ne de Serî sattı.⁶⁴

Serî es-Sekatî, zor durumda bile ondan bundan dilenmeyi hoş görmemiş, ödemedi en ufak bir şeyi dahî almamıştır. Dönemin kadılarından Ali b. Hüseyin b. Harb (v. 319/931) bu hususla ilgili olarak şöyle bir olay anlatmaktadır:

-“Serî es-Sekatî bir gün çok hastalandı. Öksürüğü uzun süre geçmedi. Babamın verdiği ilacı ona götürdüm.

-Bunun değeri ne kadar? dedi.

-Bilmiyorum. Babam, bana bir şey söylemedi, dedim.

-Git ona söyle. Biz elli yıldan beri büyük insanlar arasındayız. Onların halini biliriz. Onlar, dinlerini âlet edip dünyâlık toplamadılar. Dinleri sâyesinde maddî şeyleri alıp yemediler. Şimdi beni; dinimi kullanarak bir şeyler alıp yerken mi görmek istiyor? Değerini vermeden bu ilacı almam...ve almadı... Reddetti.”⁶⁵

⁶¹ İsfehânî *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 120; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 245.

⁶² Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 54; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128.

⁶³ Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 145.

⁶⁴ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 363-364; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 242.

⁶⁵ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 120; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 283.

Bu olayda da gördüğümüz üzere sûfiler, dinini alet ederek insanların sırtından geçinen, ondan bundan dilenen, miskin insanlar değildir. Bilakis geçimini çalışarak kazanan, ufak bir eşyayı dahî değerini ödemediğinden almaktan kaçınan, vakarlı, bunun da ötesinde mal hırsını kalplerinden atmış kişilerdir.

5- Zühd

Hak Teâlâ'dan uzaklaştıran her şeyi terk etmek anlamına gelen zühdü Serî es-Sekatî şu şekilde açıklamıştır: “Hak Teâlâ, evliyâyı dünyadan soyup çıkardı. Asfiyâyı ondan korudu. Âşıkların gönüllerinden dünyayı tamamen çıkardı. Çünkü dünyanın bunlara bulaşmasına râzî olmadı.”⁶⁶ O, dünyayı şu beş şey hariç lüzumsuz olarak görmektedir: Zarûret miktarı yemek, harâreti giderecek kadar su içmek, mahrem yerleri örtecek kadar giyinmek, başını sokacak bir barınağa sahip olmak, amel edecek kadar bilgi.⁶⁷

Serî es-Sekatî, bir sohbetinde “dünya âlimlerin kalbine giren dışı bir yılandır, âbidlerin ve sûfilerin sihirbazıdır; çocukların topla oynadığı gibi bunlarla oynar”⁶⁸ demiş ve dünyanın kendisiyle oynamasını istemeyen kimsenin zühdü tercih etmesi gerektiğini ifade etmiştir. O, ibâdetin sermâyesini dünyada zâhit olmakta görmüş⁶⁹ ve nefsin terbiye ile uğraşmıştır. Çünkü zâhit, nefsiyle uğraşmazsa hayatı güzel olmaz.⁷⁰ Zaten gerçek zühd, dünyada bulunan şeylerden nefsin hazzını terk etmesi,⁷¹ elde bulunmayan şeyin kalpten de çıkarılmasıdır.⁷²

Zühdün her nevinde riyâzetler yaparak istediği dereceye ulaştığını söyleyen Serî es-Sekatî, halka karşı zâhit olmak konusunda başarılı olmadığını, buna güç yetiremediğini ifâde etmiştir.⁷³ Aslında o, halk içinde Hak'la olmak istediğini, önemli olanın halktan uzak yaşamak değil, gö-

⁶⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 67 (trc.: s. 208-209).

⁶⁷ Sülemî, *Tabakâtü's-Süfiyye*, s. 50; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 123; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 370; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 244; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 146.

⁶⁸ Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 285.

⁶⁹ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 373.

⁷⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 68 (trc.: s. 210); İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 247.

⁷¹ Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbeddin Ömer, *Tasavvufun Esasları Avârifü'l-Maârif Tercemesi*, Haz.: H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, İstanbul: Erkam yay., 1990, s. 609.

⁷² Tûsî, Ebu Nasr Serrâc, *İslam Tasavvufu Lüma'*, Çev. H. Kamil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk yay., 1990, s. 45.

⁷³ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 69 (trc.: s. 211).

nülünden Hak hariç her şeyi çıkarabilmek olduğunu belirtmiştir. Bu görüşü daha sonra “halvet der encümen” olarak isimlenmiştir.⁷⁴

Rivayete göre bir gün Serî: “cennete giden bir kısa yol biliyorum” demiş. Cüneyd “bu yol nedir?” diye sorunca Serî: “Hiç kimseden bir şey isteme. Hiç kimseden bir şey alma. Hiç kimseye verecek bir şeye sâhip olma”⁷⁵ demiştir.

Serî es-Sekatî'nin zühd hususundaki hassasiyetini bilen Bişr-i Hafî: “Serî hâriç hiç kimseden bir şey istemezdim. Zirâ onun zühdünü biliyordum, elinden çıkan şeye sevinmekteydi.” demektedir. Zühdü esasta Allah'a yakınlaşmaya vesile olarak gören Serî es-Sekatî'ye göre zâhitlik alâmetleri şunlardır:

- Nefsin sürekli istemekten kurtulup rahata ermesi,
- Açlığı giderecek kadar gıdaya kanaat etmesi,
- Mahrem yerleri örtecek kadar elbiseye râzı olması,
- Lüzumsuz şeylerden nefsin nefret etmesi,
- Hile ve aldatmanın kalpten atılmasıdır.⁷⁶

Serî es-Sekatî, insanın dünya nimetlerinden yaşamını sürdürecektir, zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak kadarını almasını, gönlünde Allah sevgisinden başka meşguliyetlerin olmasına izin vermemesini vurgulamıştır. Bugün olduğu gibi aslında tarihin her döneminde insanlar dünyaya dört elle sarılmış ve insanların içine düştüğü hırs karanlığından kurtuluş mücadelelerinde sûfilerin bu örnek yaşantıları onlara rehber olmuştur.

6- Kibir

Büyüklenmek, kişinin kendisini diğer insanlardan üstün görmesi anlamına gelen kibir, Serî es-Sekatî'ye göre insanı aşağılık bir varlık haline getiren son derece kötü bir huydur. Bu sebeple Serî: “Bir arkadaşım geldiğinde sakalımı sıvazlasam, adımın münâfıklar defterine geçmesinden endişe ederim,”⁷⁷ demiştir. Cüneyd-i Bağdâdî bu konuda şöyle bir olay aktarır: “Serî ile bir muhannesler topluluğunun yanından geçerken

⁷⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Tosun, Necdet, *Bahâddîn Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İstanbul: İnsan yay., 2003, s. 330.

⁷⁵ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 49; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 123; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 101); Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 117.

⁷⁶ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364.

⁷⁷ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364.

içimden 'Acaba bunların hali nasıl olacak?' dedim. Serî, bana doğru dönerek 'bu âlemde kendisinden daha üstün olduğum birinin var olduğu şeklindeki bir düşünce, asla aklıma gelmemiştir.' dedi.⁷⁸

- Şeyhim, şu muhanneslerden de mi üstün değilsin? dedim.

- Evet, kesinlikle durum budur, dedi."⁷⁹

Serî'nin kibir hususunda bu denli hassas olmasının nedeni; şehvet ve nefsânî arzular sebebiyle işlenen her günahın affedilmesi ümîd edilirken, sebebi gurur ve kibir olan bir günahın affedilmesinin ise aslâ ümîd edilememesidir. Çünkü iblisin günahı kibirden, Âdem'in hatası ise arzudan kaynaklanmıştır; Âdem affedilmiş, şeytan ise lânetlenmiştir.⁸⁰

7- İhlâs

İhlâs, amelleri sâdece Allah için yapmaktır ki Serî'ye göre bir kimse; sâdece yüce Allah'tan korkar, yalnız ondan ümitvâr olur, Allah için sever, sadece Allah'tan hayâ eder ve yalnız Allah'la üns halinde olursa kalbinde başka hiçbir şey karar kılmaz.⁸¹ Bir kimse de kendisinde olmayan bir şey ile halka süslü görünürse Allâhü Teâlâ'nın gözünden düşer.⁸² Bu sebeple o; insanlar için hiçbir şey yapma, hiçbir şeyi terk etme, insanlara bir şey verme ve onlar için hiçbir şey keşfetme diyerek amellerin hepsinin yüce Allah için olması gerektiğini belirtmiştir.⁸³ Hatta kendisi de zaman zaman riyâ endişesiyle ibâdet ettiği, arkadaşlarıyla sohbet ettiği meclisi terk etmiş ve insanların, namazını, ibâdetini görmediği yerleri mekân tutmuştur.⁸⁴

8- İtaat ve Güzel Ahlâk

Serî'ye göre şu on sekiz bin âlem içinde insandan daha zayıf hiç kimse yoktur. Buna rağmen Allah'ın yaratmış olduğu çeşit çeşit mahlûklar arasında onun emrine insan gibi âsi olan başka hiçbir varlık da yoktur. Eğer insan iyi olursa, o kadar ulvî bir varlık olur ki, melekler onun

⁷⁸ İsfehânî *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 366.

⁷⁹ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 366.

⁸⁰ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 371.

⁸¹ Sülemî, *Tabakâtü's-Süfîyye*, s. 54; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 372.

⁸² Sülemî, *Tabakâtü's-Süfîyye*, s. 54; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 133 (trc.: s. 291); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 373; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 245; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 417.

⁸³ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 46.

⁸⁴ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 129.

haline imrenir. Eğer kötü olursa, o kadar fena bir varlık olur ki, şeytan bile ondan ve ona yoldaş olmaktan nefret eder. Tuhaftır ki bu kadar âciz olan insanoğlu o kadar muazzam olan Allah'a âsi olabilmektedir.⁸⁵ Halbuki isyan etmek bir yana onun huzurunda edepli davranmalıdır. Serî, bir gece virdini yerine getirirken mihraba doğru ayaklarını uzatmış bir halde otururken "sultanların huzurunda böyle mi oturuyorsun?" diye bir ses duymuş "izzetin için aslâ ayaklarımı uzatmam" diye cevap vermiştir. O günden sonra da onun ayaklarını uzatarak yattığı dahi görülmemiştir.⁸⁶ Çünkü ona göre kulun derecesini yükselten; edep, ilim, emânet ve iffettir.⁸⁷ Edebi bu derece önemli kılan ise aklın ve kalbin tercümanı olmasıdır.⁸⁸

İnsanın imanının kemâle ulaşması için; kızınca öfkesi kendisini Hakk'ın hâricine çıkarmayan, memnun olunca rızâsı bâtıla sürüklemeyen, gücü yettiğinde haddini aşmayan⁸⁹ bir imanla her türlü güçten kuvvetten sıyrılıp Hakk'a teslim olması gerekir.⁹⁰ Zâten üstüne itaat edene astı itaat eder.⁹¹ Kişi, amellerin başı olan Allah'tan gelen her şeye râzı olmayı başardığında⁹² ve musîbetlere aldırmadığında bunun karşılığını alacaktır.⁹³ Kişinin bu imana ulaşması için öncelikle günahlarından arınması gereklidir. Günahı terk etmenin yolu ise, cehennem korkusu, cennet arzusu ve Allah'tan hayâ etme duygusudur.⁹⁴

Allah'ın darılmasına neden olan şey Serî es-Sekatî'ye göre çokça oynayıp vakti boşa geçirmek, insanlarla alay etmek ve gıybet etmektir. Kişi bunlardan uzaklaşmalı⁹⁵ ve şu davranışları kazanmalıdır: Dinin di-

⁸⁵ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 368.

⁸⁶ İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-A'yân*, s. 358.

⁸⁷ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 51; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 123.

⁸⁸ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 52; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 371; Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 508.

⁸⁹ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 248; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 120.

⁹⁰ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 50; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 123; Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 620; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 420.

⁹¹ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 371; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 244.

⁹² Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 420.

⁹³ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 52; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 244.

⁹⁴ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 373.

⁹⁵ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 127; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 284; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 418.

reği verâ'ya sarılmak, açlık ve dile hâkim olmak, Allah'a çokça şükretmek,⁹⁶ günahlara ağlamak, kalpten hırsı atmak, hevânın peşinden gitmemek, hataları düzeltmek, gaybları bilene itaat etmek,⁹⁷ hile yapmadan Allah'ın emrinde devam etmek, gaflet olmaksızın Hakk'a çalışmak, sülûkta uyanık olmak, riyâsız içte ve dışta Allah'ı müşâhade etmek, hazırlıklı olarak ölümü beklemek.⁹⁸ İşte insan bu huylarla donanır, kin gütmeden, karşılık beklemeden herkesin eziyetine katlanır ve hiç kimseyi incitmezse güzel ahlâkı kendinde gerçekleştirmiş olur.⁹⁹

B- Seyr u Sülûkla İlgili Kavramlar

1- Nefse Muhâlefet

Serî es-Sekatî, hayatı boyunca nefsinin düşmanı olarak görmüş, onunla mücadele etmiş ve "en kuvvetli insan; nefsinin mağlup edend. Bir kimse nefsinin terbiye etmekten âcizse, başkasına edep öğretme işinde daha da âcizdir."¹⁰⁰ demiştir. Bu sebeple kişi, önce kendisiyle işe başlamalı ve kendi nefsinin terbiye etmelidir. Çünkü ona göre bir kimsedeki istidrâç alameti, kendi ayıbını bırakıp başkasının ayıbıyla meşgul olmasıdır.¹⁰¹ O bir sohbetinde: "İnsanın nefsinin bilmemesi ve halkın ayıbını görmesi kadar; amelleri boşa çıkararak, kalpleri bozan, kulu çabuk helâke götüren, devamlı hüznü boğan, cezayı çabuklaştıran, riyâyı sevdiren, baş olma hevesine kaptıran ve utandıran bir felaket görmedim." demiştir.¹⁰²

Serî es-Sekatî'ye göre nefsinin bilmeyen ve halkın ayıbıyla uğraşan kimse, bir de ibâdetle mârufsa yani bu hususta ünü duyulmuşsa, bu felâketler birkaç kat daha artar.¹⁰³ Halk: "Şu velidir, Allah'ın sevgili kulu- dur." dediği zaman hoşlanıyorsa o kimse bilsin ki nefsinin esirdir.¹⁰⁴ Ya bir de beklenilmeyen övgülere kapılırsa, o zaman en gizli yerde dahî

⁹⁶ Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 420.

⁹⁷ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 54; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128.

⁹⁸ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 121; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 145.

⁹⁹ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 53; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 373.

¹⁰⁰ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 53; İsfehânî *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 371; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 244; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 145; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 283.

¹⁰¹ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 54; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 371; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 245; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 283; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 417; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 145.

¹⁰² Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 283-284.

¹⁰³ Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 284.

¹⁰⁴ Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 284; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 418.

nefsini büyük görmeye başlar. Kendini boş arzulara kaptırır. Bu durumuyla halkın övmesi kalbine bir yara açmadan dahi en feci şekilde kalbini yaralamıştır.¹⁰⁵

Nefsinin bu kötü huylarından kurtulması için çok mücadele etmek gerektiğini söyleyen Serî es-Sekatî, “otuz kırk senedir ki nefsim havucu hurma pekmezine batırıp yemek istiyor, fakat yine de ona itaat etmedim”¹⁰⁶ demiştir. Bu hususta o, en ufak işaretleri bile değerlendirmekten kaçınmamıştır. Nitekim Cüneyd, bu konuda şöyle bir olay rivâyet etmiştir: “Bir gün Serî'nin yanına vardım. Bana dedi ki: “Seni hayrette bırakacak bir serçeden bahsedeyim. Bir serçe evimizin önüne gelip konuyordu. Ben elime bir ekmek parçası alıp ufalıyordum, o da parmaklarımın arasından onları bulup yiyordu. Bir keresinde bu serçe yine revâkın önüne kondu. Ekmeği elimin içine ufaladım. Fakat serçe bu sefer daha önce olduğu gibi elime gelmedi. Bunun nedenini düşündüm. Birdenbire baharatlı tuz yediğim hatırıma geldi. İçimden: “Bir daha baharatlı tuz yemeye tövbe” dedim. Kuş, eskisi gibi elime kondu, ekmek kırıntılarını yedi ve gitti.¹⁰⁷ Rivayette görüldüğü üzere Serî es-Sekatî (ve sûfiler) nefsi tezkiye etme mücadelesinde hayvanların (mahlûkâtın) tavırlarından seyr u sülûkla ilgili hatalarını ya da tövbe etmeyi gerektirecek hususları anlamakta ve davranışlarını düzeltmektedir.

Yine bu hususta Cüneyd şöyle bir olay rivâyet etmektedir: “Bir gün Serî'nin yanına gittim. Ağlıyordu. Neden ağlıyorsun? diye sordum. Şöyle anlattı: ‘Dün gece bir kız çocuğu geldi ve ‘Babacığım! Bu gece çok sıcak, su dolu şu testiyi başının ucuna asıyorum, gerektiğinde içersin.’ dedi. Sonra uykum geldi ve uyudum. Rüyamda, güzeller güzeli bir câriyenin semâdan indiğini gördüm. ‘Sen kimin câriyesisin?’ diye sordum. ‘Testilerde soğutulmuş suları içmeyenin.’ diye cevap verdi. Hemen kalktım. Testiyi aldım, yere attım, kırdım.’ Ben bu testinin kırık parçalarını görmüştüm. Serî, toprak üstünü örtene kadar bunlara el sürmedi.”¹⁰⁸

¹⁰⁵ Şa' rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 284.

¹⁰⁶ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 119; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 94 (trc.: s. 240); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 364; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 233; Zehebî, *Siyer*, s. 186; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 417.

¹⁰⁷ Tûsî, *el-Lüma'*, s. 319; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 127; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 246; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 417.

¹⁰⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 101); Kelabâzî, *Ta'arruf*, s. 215-216; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 243; İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-A'yân*, s. 357.

Rivayetlerde de ifade edildiği üzere nefis, tasavvuf yolunda en büyük engel olarak görülmüştür. Kişi hakîkî varlığına ancak bu engeli aştığında ulaşacaktır. Bu amaç çerçevesinde sûfiler, nefis terbiyesi hususunda çok çaba harcamışlar, Allah ile aralarına nefsin isteklerinin girmesine asla izin vermemişlerdir.

2- Uzlet

Uzlet, Allah'ın huzurunda bulunmak için halktan uzaklaşmak, inzivâyâ çekilmektir. Sûfiler, kişinin nefsinin kötülüklerini görmesi, nefsinin kötü şeylerden uzaklaştırması gibi nedenlerle uzleti gerekli görmüşlerdir.

Serî es-Sekatî, zühd konusunda geçtiği üzere insanlardan uzak kalamadığını belirtmiş ama bazı zamanlarda uzletin gerekli olduğunu da vurgulamıştır. Nitekim ona göre bir kimse; dinini selâmete erdirmeyi, bedenini rahata kavuşturmayı ve kendisine üzüntü verecek şeylerden kurtulmayı arzu ediyorsa uzlete çekilsin. Çünkü bu zaman uzlet ve vahdet zamanıdır.¹⁰⁹ Halkla çok içli dışlı olmak sıdkın azlığındandır.¹¹⁰

Aslında Serî, halkın kendini ibadet esnasında Allah'tan alıkoyduğunu düşünmektedir. Hakk'ın huzurundayken rahatsız edilmek istememiş ve o, "Allah'ım! İnsanlara bir ilim nasib et de beni meşgul etmesinler, onların yanıma gelmelerini istemiyorum. Allah'ım! Beni senden alıkoyan insanları başka işlerle meşgul et."¹¹¹ diye duâ etmiştir. Böyle duâ etse de o, kimi zaman uzleti gerekli görmüş kimi zaman da halkla sohbet etmiş, onların arasına katılmıştır. Bir sözünde "evimde oturup kalmamı, meclise gitmemden daha faziletli bilsem, katiyen evimden çıkmazdım. Sizinle oturmayı evde oturmamdan daha faziletli bilsem, katiyen evde kalmazdım."¹¹² diyerek içinde bulunulan vaktin hükmüne göre davranmanın gerekliliği konusundaki hassâsiyetini dile getirmiştir.

Genellikle uzlet-halvet konusunda sûfiler çok fazla eleştirilmişlerdir. Sûfilerin toplumdaki uzak sefil bir hayat yaşadıkları şeklindeki iddialar tarih boyunca süregelmiştir. Serî es-Sekatî'de de gördüğümüz gibi

¹⁰⁹ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 50; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 244; İbnü'l-Mülakkin, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, s. 162; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 282; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 417.

¹¹⁰ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 53; Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 373.

¹¹¹ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 243.

¹¹² İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 126; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 247; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 284.

sûfîler durum neyi gerektiriyorsa, hayırlı olan ne ise ona göre hareket etmişler; bazen uzlette bazen de toplum arasında günlük yaşamlarına devam etmişlerdir.

C) Mârifet ve Varlıkla İlgili Kavramlar

1- Mârifet-Ârif

Serî es-Sekatî'ye göre mârifet; sadece Cenâb-ı Hakk'a ibadet etmek, nefsi mâsivâdan pâk eylemektir.¹¹³ Mârifetin alâmeti ise Allah'ın hukûkuna riâyet etmek ve Allah'ı nefesine tercih etmek, gücü kudreti onda bulmaktır.¹¹⁴ Hayâ duygusu olan kimse, mârifete ulaşır.¹¹⁵ Allah'a kavuştuktan sonra da ayrılık korkusuyla şöyle feryât eder:

“Ağlıyorum, beni ağlatanın ne olduğunu biliyor musun?

Ağlıyorum, senden ayrılık endişesiyle korkuyorum.

Vuslatımız biter, benden uzaklaşıp gidersin diye.”¹¹⁶

Ona göre ârif, mârifete ulaşmış kişidir. Gönlünde sadece Allah vardır. Hastaların yediği gibi yer, yılan sokan kişilerin uyuduğu gibi uyur, suda boğulmuş kimselerin yaşadığı gibi yaşar.¹¹⁷ Allah'ın nuruyla nurlandığı için ârifte güneşin vasfı vardır; bütün âleme ışık saçar, yeryüzünün şekli vardır; bütün varlıkların yükünü çeker, suyun tabiatı vardır; bütün gönüller onunla hayat bulur, ateşin rengi vardır; âlem onunla aydınlanır. Bu sebeple kıyâmet günü, bütün ümmetleri peygamberleriyle çağıracaklar, ama ârifleri direkt Allah'a çağıracaklardır.¹¹⁸ Çünkü ârif, Allah'ı tanıdıkça daha fazla tâatta bulunur, onun sınırlarına daha çok saygı duyar. Verâsı tam, irâdesi düzgün, temiz kalplidir ve halkı aydınlatır.¹¹⁹

¹¹³ Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 107; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 55.

¹¹⁴ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 53; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 128.

¹¹⁵ Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 107; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 417.

¹¹⁶ Tûsî, *el-Lüma'*, s. 239.

¹¹⁷ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 372-373. Kelabâzî, bu ifadeleri Serî es-Sekatî'nin sûfi tanımı olarak verir. (Kelabâzî, Ebû Bekir, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 1992, s. 54).

¹¹⁸ Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 372-373.

¹¹⁹ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 51.

2- Yakîn, Üns

Yakîn, Arapça kesin, açık bilgiyi ifade eden bir kelime olup delil ile değil inanç kuvveti ile apaçık görmek demektir.¹²⁰ Yakîn nedir? sorusuna Serî "Fûyûzât göğsünde fışkırırken ve kalbin fevkalâde hallerle coşarken, bu durumda bile harekete geçmenin sana faydası dokunmayacağına, başına gelmesi mukadder olan şeyi değiştirmeyeceğine kesinlikle inanarak sukûnet içinde bulunmandır."¹²¹ şeklinde cevap vermiştir.

Kişi geceleri Rabbiyle yakınlık kurar, dâimâ zikriyle coşarsa üstüne bayraklar açılır,¹²² hatta kılıç ile yüzüne vurulsa acısını hissetmez.¹²³ Ârif şevkte temekkün derecesine ulaştığında; kendisini meşgul eden her şeyi terk ederek, iştihak duyduğu varlığa yönelir.¹²⁴ Sâlikin bu hâle ulaşması için zühd ve takvâya sıkı sıkıya sarılmış olması gerekir. Çünkü üns, kalbin kapısına iner, eğer kalpte zühd ve takva varsa oraya konar, aksi halde geri dönüp gider.¹²⁵ Buna ilâve olarak Serî es-Sekatî'ye göre kul, Allah'a yaklaşmak için hizmeti tam yapmalı, tuzaklara sabretmeli ve kerâmeti muhâfaza etmelidir.¹²⁶

Kaynaklarda ifade edilişi üzere Allah dostları vuslata erince, yakîne ulaşınca coşkuyla dolup taşarlar. Onu temâşâ sayesinde her türlü meşakkate, belâlara sabredebilirler. Sûfiler için en büyük azap: Allah'la aralarında perde olmasıdır. Bu sebeple Serî es-Sekatî, hep şu şekilde duâ etmiştir: "Allah'ım! Beni dilediğin gibi cezalandır ama hicap zilletiyle cezalandırma."¹²⁷

3- Muhabbet

Genelde Allah aşkını ifâde etmek için kullanılan bir kavram olarak muhabbet, Serî es-Sekatî'ye göre, "Bir kimsenin uyuyamaması, aşkın

¹²⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber yay., 1997, s. 765-766.

¹²¹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 114 (trc.: s. 265).

¹²² Şa' rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 285.

¹²³ Tûsî, *el-Lüma'*, s. 438.

¹²⁴ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 220 (trc.: s. 416).

¹²⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 137 (trc.: s. 296); Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 372.

¹²⁶ İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 124; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 247; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 146.

¹²⁷ Sülemî, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, s. 51; İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, s. 124; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 279 (trc.: s. 101); Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 322 (trc.: s. 209); İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 246; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, s. 417; Menûfî, *Cemheretü'l-Evliyâ*, s. 145.

kalbini doldurması ve bu aşkla ciğerlerinin nasıl parçalandığını bilmemesidir.”¹²⁸

Cüneyd'den rivâyet edilen şu olay bu konuya ışık tutmaktadır: “Bir gün Serî bana ‘muhabbet nedir?’ diye sorduğunda şöyle cevap verdim: ‘Bir kavme göre Allah’ın emirlerine uymak ve muvâfakat etmektir, bir kavme göre diğergamlıktır. Bir kavme göre şöyledir, şöyledir.’ Bunun üzerine Serî elime bir kağıt parçası verdi ve ‘Bu senin için yedi yüz kıssadan ve fevkalâde menkıbelerden daha hayırlıdır.’ dedi. Kağıtta şu şiir yazılıydı:

‘Âşıkı olduğumu söyleyince sevgilim,
Bana dedi ki: Yalan söylüyorsun!
Görüyorum ki kemiklerin etli,
Aşk dediğin insanın kalbini eritir.
Kalbi kalpteki zara yapıştırır.
İnsanı o derece soldurur ki
Kendisini çağırana cevap vermeye kâdir olamaz.
Aşk insanı o kadar zayıf bir hâle getirir ki
O kimsede ağlayan ve niyazda bulunan
Bir göz bebeğinden başka bir şey kalmaz.’

Bunun üzerine Serî, kolunun derisini çaktı. Fakat derisi hiç uzamadı. Sonra, ‘İzzet sâhibi Yüce Allah’a yemin ederim ki şu deri şu kemik üzerinde Allah aşkından kurudu ve yapıştı desem, doğru söylemiş olurum.’ dedi ve bayıldı. Aslında esmer olduğu halde Serî’nin yüzü ayın on dördü gibi parlıyordu. İşte Allah aşkı budur.”¹²⁹

Buradan hareketle diyebiliriz ki muhabbet fevkalâde menkıbelerden öğrenilemeyecek kadar özel bir duygudur ve kâl ile değil hâl ile bilinebilecek bir husustur. Gerçek anlamda muhabbeti Allah aşkı ile yanan bilebilir. Bunun da ötesinde Serî es-Sekatî’ye göre kişinin muhabbetinin sıhhat bulması için sevdiğine “ey ben” diyecek kadar benliğinin yok olması gerekir.¹³⁰

¹²⁸ Sülemî, *Tabakâtü’s-Sûfiyye*, s. 55; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, s. 246.

¹²⁹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 215 (trc.: s. 410).

¹³⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 214 (trc.: s. 410); Şa’rânî, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, s. 284; Münâvî, *el-Kevâkibü’d-Dürriyye*, s. 419.

Sonuç

Serî es-Sekatî, İslâmi ilimlerin teşekkül ettiği, siyâsî, dînî ve sosyal alanlarda çok hareketli bir dönemde, hicrî III. asırda yaşamıştır. Tasavvufun doğru anlaşılması, bâtil cereyanlardan ayırt edilmesi ve dayanaklarının tespit edilmesi açısından büyük çaba göstermiştir. Onun görüşlerinden ve tavsiyelerinden, bilhassa tasavvuf tanımından hareketle o dönemdeki tasavvuf adına yapılan hataları da anlamaktayız. Tasavvufun temellerine dair yaptığı tespitlerin ise yaşadığı dönemde ve tarih boyunca tasavvufun doğru anlaşılmasında önemli katkıları olmuştur.

Ona göre tasavvuf; Kur'an'a ve sünnete aykırı bir ilim değil, ilhâmını Kur'an'dan alan bir yaşam tarzıdır. Bâtınî anlam diyerek Kur'an'ın ve sünnetin zâhirine aykırı olan te'viller söz konusu olamaz. Sûfîler dîni en iyi yaşamayı, Allah'a lâyük kullar olmayı hedeflerken ve bu hedef çerçevesinde ruhsatları bırakıp azîmetlere sarılırken onların harama düşmeleri bir tezat oluşturur. Onlar haram yemek endişesiyle şüpheli olan hususları terk etmişlerdir ki bu konudaki hassâsiyetleri çok meşhurdur.

Allah'ın rızâsını kazanmak, onu hoşnut etmek her şeyden önemli olduğu için Serî es-Sekatî, nefsânî arzularından vazgeçmiş ve bu yolda dereceler kat etmiştir. O, Allah'ı tanıma, müşâhede etme makâmına ulaştığında Allah'ın sınırlarına daha çok saygı duymuş, mârifeti, ibâdetini artırmıştır. Allah aşkı; onu ibâdeti ve haramları yok sayma zilletine düşürmemiş, bilakis "Allah'a daha iyi nasıl kul olabilirim" kaygısıyla ulvîleştirmiştir.

Serî es-Sekatî, dîni, dünyevî menfaatlere alet etmek sûretiyle kazanç sağlamayı, sözüyle ve işiyle insanları aldatarak kâr elde etmeyi, dilencilik, sefâleti tenkît etmiş ve alın teriyle kazanmanın gerekliliğini sürekli vurgulamıştır.

Zaman zaman Allah'la baş başa kalmak amacıyla uzleti gerekli görerek halktan uzak yaşamışsa da halkla sohbeti, ilim meclislerine katılmayı, toplumsal ihtiyaçları ihmal etmemiştir. Bu durum; sûfîlerin zamanın gerektirdiğini yapmak, yâni "ibnü'l-vakt" olmalarıyla bağlantılıdır.

Genel olarak Serî es-Sekatî yukarıda ifade etmeye çalıştığımız görüşler çerçevesinde bir tasavvufî hayatı benimsemiş ve Bağdat'ta tevhid ilminin esaslarını kitap-sünnet ışığında ortaya koymuştur. Biyografi yazarlarına göre zühd sahibi olmasının yanında, yaşadığı asırda tasavvufî

hakikatlerden ve tevhîdden ilk olarak bahseden, ilk defa halleri geniş olarak anlatan ve makamları tertip etmeye çalışan, verâ konusunda çok hassas olmakla bilinen Serî es-Sekatî, kendisinden sonra pek çok sûfiyi etkilemiş ve tasavvuf tarihinde “ser-halka” olarak nitelendirilen Cüneyd-i Bağdâdî'nin yetişmesinde önemli katkıları olmuştur. Gerek yetiştirdiği öğrencileri ve gerekse yaşam tarzıyla Sünnî tasavvuf anlayışının şekillenmesinde son derece etkili olmuştur.

Kaynaklar

- Attâr, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, trc.: Süleyman Uludağ, Bursa: Erdem yay., 1984.
- Bağdâdî, Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arabî yay., ts.
- Câmî, Abdurrahmân, *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds* (trc. ve şrh: Lâmiî Çelebi), haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Nur yay., 1980.
- Câsim, Azîz es-Seyyid, *Mutasavvifetü Bağdâd*, Beyrut: el-Merkezü's-Sekafiyyi'l-Arabî, 1997.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber yay., 1997.
- Eflâki, Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri*, trc.: Tahsin Yazıcı, Ankara: MEB yay., 1953.
- Firûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Okyânûsü'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmus Tercemesi)*, trc.: Âsım Efendi, İstanbul: Matbaa-i Bahriye, 1305.
- Hucvirî, Ali b. Osman el-Cullâbî, *Keşfü'l-Mahcûb*, thk.: İsâd Abdülhâdî Kandil-Emin Abdülmecîd Bedevî, Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1980 (*Keşfü'l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 1996).
- Hulvî, Mahmud Cemâleddîn, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye*, haz.: Mehmet Serhan Taysî, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yay., 1993.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemseddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefâyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut: Dâru Sâdır, 1969.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân, *Sifatü's-Safve*, nşr.: İbrâhim Ramazan-Sâid el-Lahhâm, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1989.
- İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdülhay el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbnü'l-Mülakkın, Sirâceddîn Ömer b. Ali, *Tabakâtü'l-Evliyâ*, thk.: Nüreddin Şerîbe, Beyrut: Dâru'l-Mârife, 1986.
- İsfehânî, Ebû Nuaym Ahmed, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, 1967.
- Kelabâzî, Ebû Bekir, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 1992.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, şrh ve tkd.: Nevâf el-Cerrâh, Beyrut: Dâr Sedâr yay., 2001 (*Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, trc.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 1999).
- Menûfî, Seyyid Mahmud Ebu'l-Feyz, *Cemheretü'l-Evliyâ*, Kâhire: Müessesetü'l-Halebî, 1967.
- Münâvî, Abdürraûf, *el-Kevakibü'd-Dürriyye*, thk.: Abdülhamîd Sâlih Hamdan, Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, ts.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbeddîn Ömer, *Tasavvufun Esasları Avârifü'l-Maârif Tercemesi*, Haz.: Hasan Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, İstanbul: Erkam yay., 1990.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân, *Tabakâtü's-Sûfiyye*, thk.: Nüreddin Şerîbe, Beyrut: Mektebetü'l-Hancî, 1969.

- Şa'rânî, Abdülvehhâb b. Ahmed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, çev. Abdülkâdir Akçiçek, İstanbul: Erkam yay., 1986.
- Tosun, Necdet, *Bahâddîn Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı*, İstanbul: İnsan yay., 2003.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, *İslam Tasavvufu Lüma'*, trc. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk yay., 1996.
- Türer, Osman, *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Seha nşr., 1998.
- Uludağ, Süleyman, "Serî es-Sakatî", *D.İ.A.*, İstanbul 2009, c. XXXVI.
- Vassâf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Sehâ nşr., 1990.
- Yazıcı, Tahsin, "Serî-üs-Sakatî", *İA*, İstanbul 1966, c. X.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkâtlar*, İstanbul: Ensar nşr., 2002.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk.: Şuayb el Arnavûd-Muhammed Naîm el-Araksûsî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1983.

